

УДК 633:522:523

DOI: 10.48096/btc.2020.8(13).3-10

РОЛЬ КООРДИНАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОЇ РАДИ У ВИКОНАННІ ЗАВДАНЬ ПНД 20 «ЛУБ'ЯНІ КУЛЬТУРИ»

Ткаченко Сергій Михайлович

кандидат економічних наук
ORCID: 0000-0003-2725-170X

Мохер Юрій Володимирович

кандидат технічних наук
ORCID: 0000-0002-9119-3797

Жуплатова Людмила Михайлівна

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
ORCID: 0000-0001-5049-9776

ІНСТИТУТ ЛУБ'ЯНИХ КУЛЬТУР НААН

Моргун Олеся Валеріївна

кандидат сільськогосподарських наук
ORCID: 0000-0001-5399-0309

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

Наведено основні напрями роботи координаційно-методичної ради з координації виконання ПНД 20 «Луб'яні культури»: тематику засідань, розроблення методичних матеріалів, здійснення контролю за дотриманням методик, внесення пропозицій з питань визначення науково-технічної політики в галузях льонарства та коноплярства, пропагування результатів виконання виконання ПНД, міжнародне співробітництво.

Ключові слова: льонарство, коноплярство, селекція, захист рослин, збирання, переробка.

До складу координаційно-методичної ради з виконання ПНД 20 «Луб'яні культури», затвердженої Президентом НААН, входять керівники завдань програми, провідні вчені наукових установ НААН, представники Відділення рослинництва НААН, спеціалісти галузевих асоціацій, викладачі учбових закладів відповідного профілю та виробники лубоволокнистої сировини.

До завдань та функцій координаційно-методичної ради відносяться:

- організація проведення аналізу ефективності та стану наукового і технічного забезпечення у галузях льонарства і коноплярства, розроблення концепцій їхнього розвитку;
- розгляд проектів програм наукових досліджень, які розробляє головна наукова установа за участі установ-співвиконавців;
- розгляд проектів нормативно-методичних документів, рекомендацій, що підготовлено головною установою та науковими установами-

співвиконавцями;

- контроль за ходом виконання науковими установами науково-дослідних робіт, методичним рівнем досліджень та визначення шляхів підвищення результативності досліджень;

- розгляд звітів щодо роботи установ-співвиконавців та зведеного короткого звіту головної наукової установи про виконання програми наукових досліджень НААН;

- організація підготовки наукових оглядів з проблем льонарства і коноплярства;

- звіт перед Відділенням рослинництва НААН про стан розроблення і реалізації завдань програми наукових досліджень;

- розроблення основних напрямів і визначення форм міжнародного співробітництва, реалізація заходів сприяння розвитку творчих зв'язків з науковими установами зарубіжних країн, у тому числі шляхом участі у міжнародних наукових програмах, організації з'їздів, семінарів і конференцій.

Інститут луб'яних культур НААН — головна наукова установа з виконання ПНД НААН 20 «Науково-методологічні основи селекції та ресурсозберігаючих технологій виробництва льону-довгунця і промислових конопель» («Луб'яні культури») на 2016 – 2020 рр.

На засіданнях координаційно-методичної ради, що проходили 2 – 3 рази на рік, було розглянуто і схвалено робочі програми виконавців завдань ПНД. У результаті їхнього обговорення, головній науковій установі було доручено забезпечити належний науково-методичний рівень НД та ДКР, що проводяться з фундаментальних і прикладних досліджень, звернути серйозну увагу на недопущення дублювання тематики, підвищення ефективності і результативності наукових досліджень, посилення вимог до якості їхнього виконання та залучення інвесторів для їх фінансування. Виконавцям програми було рекомендовано зосередити фінансові і матеріальні ресурси на успішному завершенні досліджень фундаментального і прикладного характеру, передачі нових сортів луб'яних культур на державне сортовипробування і підготовці практичних рекомендацій виробництву; усуненні недоліків робочих програм згідно з зауваженнями рецензентів і координаційно-методичної ради, своєчасному і якісному закладанні польових дослідів і забезпеченні науково-методичного керівництва вирощуванням базового і добазового насіння льону-довгунця і конопель власної селекції для просування вітчизняних сортів луб'яних культур у виробництво; посилення пропаганди і забезпечення впровадження нових інноваційних проєктів, отриманих у результаті виконання завдань другого рівня програми у попередні роки. Крім того, головній установі рекомендовано більше уваги приділяти перевірки на місцях стану дослідів і якості виконання досліджень за завданнями програми установами-співвиконавцями та інформувати про результати членів координаційно-методичної ради.

Проаналізовано ефективність роботи всіх співвиконавців. Обговорено і схвалено щорічні звіти щодо результатів виконання завдань ПНД «Луб'яні

культури” за період з 2016 по 2020 рр. Відмічено, що НДР та ДКР проводяться згідно з технічними завданнями, відповідно до тематичних планів і робочих програм, затверджених НААН в установленому порядку.

Керівникам завдань другого прядку програми вказано на недопустимість несвоєчасного подання головній установі планової, звітної, іншої документації за її запитами та насінневого матеріалу для представлення нових сортів льону-довгунця їхньої селекції на демонстраційному полігоні.

З метою покращення наукового забезпечення галузей льонарства й коноплярства України координаційно-методичною радою було прийнято рішення щодо доцільності концентрації наукових сил і фінансових ресурсів на найбільш актуальних напрямках роботи, що здатні забезпечити отримання конкурентної на ринку інновацій наукової продукції, а саме:

- розробленні методів селекції, направлених на адаптацію сортів льону-довгунця та промислових конопель до змін клімату, сталого підвищення їх продуктивності;

- забезпеченні потреб виробництва відповідним сортовим складом луб'яних культур з підвищеною стійкістю до хвороб і шкідників, високих і низьких температур та сортовими технологіями вирощування;

- розробленні енергоощадних технологій збирання й перероблення льону-довгунця та промислових конопель для потреб малих сільськогосподарських підприємств;

- розробленні заходів введення льону-довгунця та промислових конопель у культуру органічного землеробства;

- нормативному і маркетинговому забезпеченні розвитку галузей льонарства і коноплярства та консалтинговому супроводу виробників.

Членами координаційно-методичної ради було наголошено на необхідності більш дієвого впливу виконавців програми на стан і розвиток галузей льонарства й коноплярства в регіонах через створення і впровадження нових високопродуктивних сортів, забезпечення їх наукового супроводу та покращення науково-інформаційної діяльності через сучасні засоби комунікації, виставкові і наукові заходи щодо напрямів використання льону-довгунця та конопель. Було акцентовано увагу на необхідності об'єктивного висвітлення широкої сфери можливого використання лляної та конопляної сировини і забезпечення усіх напрямів відповідним сортовим складом луб'яних культур, технологіями вирощування (з адаптацією науково-обґрунтованих сівозмін до сучасних умов виробництва), збирання (з максимальним залученням техніки загального призначення) та перероблення (вироблення інноваційної продукції — напівфабрикатів для харчової, будівельної та інших галузей), а також активізації діяльності з підвищення рівні впровадження результатів наукових досліджень, залучення інвестицій для покращення матеріально-технічної бази і оновлення обладнання та розширення міжнародного співробітництва.

Головній науковій установі було доручено звернути серйозну увагу на:

- відповідність перспективних напрямів селекційної роботи з льоном-довгунцем потребам сучасного ринку наукоємної продукції;

- напрями селекційних досліджень по коноплях, виходячи з сучасних тенденцій розвитку коноплярства у світі;

- недопущення дублювання тематики, підвищення ефективності і результативності наукових досліджень, посилення вимог до якості їхнього виконання та впровадження отриманих результатів з залученням фінансування сільськогосподарських підприємств різних форм власності.

Науковцями головної наукової установи приділяється значна увага розширенню посівних площ льону-довгунця в Україні, аналізується їх динаміка у світі і в Україні та забезпеченість регіонів насіннєвим матеріалом.

Щорічно коригується персональний склад координаційно-методичної ради і затверджується план її роботи на поточний рік.

Для покращення ефективності селекції головною установою розроблено і впроваджено у селекційний процес ряд методичних розробок, а саме:

- «Методику селекції і насінництва конопель насіннєвого напрямку»;
- «Методику селекції конопель на підвищення біомаси стебел»;
- «Методику визначення вмісту канабіноїдних сполук у рослинах конопель методом тонкошарової хроматографії для селекційних цілей»;
- «Методичні вказівки з виявлення, прогнозування, розвитку шкідників і хвороб льону-довгунця і конопель та сигналізації строків боротьби з ними»;
- «Методику експрес-діагностики стійкості льону-довгунця до фузаріозу в лабораторних умовах»;
- «Методичні вказівки з вивчення колекції льону (*L. Usitatissimum* L.)».

Координаційно-методичною радою регулярно здійснюється контроль за дотриманням рекомендованих методик досліджень і їх якістю. Експертизу робочих програм виконавців ПНД «Луб'яні культури» проводять провідні вчені та керівниками основних напрямів робіт головної наукової установи. Методики і робочі програми досліджень розглядаються на засіданнях методичної комісії. Комісійно перевіряється якість виконання польових, вегетаційних та лабораторних дослідів і дотримання рекомендованих методик досліджень. За результатами перевірки складаються відповідні акти, у яких зазначаються як позитивні сторони виконання завдань програми, так і недоліки, а також наводяться пропозиції щодо їх усунення.

Одним зі стримуючих факторів розвитку українського коноплярства і підприємництва та гідного представлення і поширення вітчизняної продукції за кордоном, у тому числі й сортів промислових конопель, є недосконалість, суперечливість й неоднозначність законодавчої бази у даній галузі.

Майже у всьому світі культивування промислових конопель є ліцензованим видом діяльності. Однак, це не обтяжує підприємців в одержанні ліцензії. В Україні ж існує ряд відомчих нормативно-правових актів, що вступають у протиріччя основному законодавству, створюючи додаткові надумані перешкоди для ведення бізнесу у галузі промислового коноплярства. Першочергово це стосується дозволу Національної поліції на

використання об'єктів для здійснення діяльності з культивування конопель та їх відповідність встановленим вимогам. У зв'язку з цим подано ряд пропозицій до державних установ, народних депутатів України, Міністра внутрішніх справ, Голови державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками та інших щодо удосконалення існуючого законодавства з культивування промислових конопель, що на даний час знаходяться на розгляді.

Разом з ВГО Асоціація «Українські технічні коноплі» на базі Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками сформовано постійно діючу робочу групу, завданням якої є надання пропозицій щодо внесення змін до діючої нормативно-правової бази з метою спрощення ведення господарської діяльності суб'єктами господарювання, що займаються культивуванням та переробкою промислових конопель. У рамках роботи вищезазначеної групи ініційовано внесення змін до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» та розробляється сучасна нормативно-правова база, яка б давала змогу легалізувати діяльність з використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у наукових цілях, для чого готується низка підзаконних актів.

Крім того, було започатковано і впроваджено нову форму забезпечення діяльності коноплярства — роз'яснення діючих положень нормативно-правової бази. Зокрема, роз'яснення Державної служби лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужби) свідчить про недоцільність щорічного отримання дозволу МВС під час зміни місць культивування промислових конопель та розроблено спрощений порядок повідомлення про їх місцезнаходження.

Роз'яснення, що надавалися Держлікслужбою, дали можливість започаткувати новий, спрощений механізм дотримання кваліфікаційних вимог до суб'єктів господарювання, що отримують ліцензію, яка дає право на культивування промислових конопель.

Перераховані заходи позитивно вплинуть на залучення сільгоспвиробників різних форм власності до культивування конопель, створення підприємств з виготовлення нових видів продукції, нарощування виробничих потужностей, збільшення робочих місць, розширення асортименту і обсягів виробництва натуральних виробів для потреб населення та експорту, забезпечення зростання фінансових надходжень до державного і місцевих бюджетів та підвищення інвестиційної привабливості льонарства і коноплярства, що у недалекому майбутньому неодмінно стануть провідними галузями агропромислового виробництва України, оскільки, завдяки унікальним споживчим властивостям, їх продукція користується необмеженим попитом на українському і світовому ринках інновацій.

Як уже відмічалось, координаційно-методичною радою приділяється значна увага підвищенню ефективності заходів з пропагування досягнень аграрної науки з луб'яних культур, особливо льону-довгунця, оскільки це дуже важливо для впровадження інноваційних розробок у виробництво.

Для цього, зокрема, головною науковою установою було організовано і проведено VI міжнародну науково-практичну конференцію “Hemp Innovations 2020”, співорганізатором якої виступила громадська спілка “Асоціація розвитку льонарства та коноплярства”, а партнерами стали провідні українські компанії «ХЕМПТЕХНО», “DevoHome”, “Hempire UA”, ФГ “Екосвіт”, Індустріальний парк «Свема», Hempiness Ukraine, а також культурно-освітні заклади — Національний заповідник “Глухів”, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, дизайн-студія «Від малюнка до готового виробу» Професійно-педагогічного коледжу Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка та виставковий проєкт “Конопляний ярмарок”.

Названий науковий захід став, насамперед, місцем для ділового спілкування фахівців, експертів і підприємців з різних сфер виробництва та обговорення останніх інноваційних підходів до використання конопляної сировини у виробництві продукції різного призначення. У роботі конференції взяли участь представники України, Ізраїлю, Італії, Киргизстану, Литви, Сінгапуру. Було проведено ярмарок, показ моделей одягу, виробленого з конопель, презентацію книги професора Вировця В. Г. «Мій шлях у науці», ділове спілкування учасників та обговорення науково-практичних проблем галузі коноплярства. Було засвідчено, що суспільство потребує інформації у сфері промислового коноплярства, а бізнес розглядає коноплі у якості об'єкта підприємницької діяльності. Світова спільнота зацікавлена у розробках українських учених у сфері селекції та технологічного забезпечення коноплярства.

Під час роботи конференції розглянуто питання використання конопляної сировини для виготовлення різних видів продукції: продуктів харчування, будівельних матеріалів, целюлози, лікарських засобів, біопалива тощо. Висвітлено туристично-гастрономічний потенціал промислових конопель, що в Україні тільки починає використовуватись. Значну увагу у виступах коноплярів приділено недосконалості діючого законодавства у сфері культивування конопель та необхідності його гармонізації з європейськими і міжнародними нормами для створення стійкої основи для розвитку вітчизняного бізнесу та вироблення продукції з високою доданою вартістю. А це, в свою чергу, вимагає консолідації коноплярів як для розроблення прозорих правил ведення галузі, так і проведення різнопланової просвітницької роботи серед широких верств населення.

Ученими Інституту луб'яних культур НААН було представлено унікальні селекційні й технологічні розробки та запропоновано напрями їх комерціалізації і співробітництва з потенційними партнерами.

Результатом роботи конференції стало підписання ряду угод щодо науково-технічного співробітництва, накреслення напрямів подальших наукових досліджень у коноплярстві, зважаючи на інноваційні підходи до переробки конопляної сировини, внесення пропозицій щодо розширення конопляної тематики у стратегії регіонального розвитку Сумської області до 2027 року.

Науковцями головної установи регулярно організуються «круглі столи», семінар-тренінги з проблем льонарства і коноплярства України. Розробки, що отримано у результаті виконання програми наукових досліджень «Луб'яні культури», щорічно демонструються на виставках-ярмарках, у т. ч і міжнародних, а результати наукових досліджень висвітлюються у монографіях, міжвідомчих тематичних збірниках, статтях у наукових виданнях, у т. ч. і тих, що індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus і Web of Science Core Collection та висвітлюються на сторінках веб-сайту Інституту луб'яних культур НААН і у виступах науковців на радіо та телебаченні.

Науковцям установ-виконавців програми представляється можливість публікації наукових статей у збірнику наукових праць ІЛК НААН «Луб'яні та технічні культури», що за укладеними договорами безкоштовного обміну розсилається до усіх установ, що виконують названу програму. Крім того, співвиконавці програми забезпечуються методичними і практичними матеріалами.

Головна наукова установа з виконання програми «Луб'яні культури» активно співпрацює з зарубіжними партнерами з питань селекції, вивчення, розповсюдження та комерційного використання колекційних зразків та сортів промислових конопель і льону-довгунця, а саме:

- із РУП «НПЦ НАН Білорусі з механізації сільського господарства» (Білорусь) щодо вирішення фундаментальних і науково-прикладних аспектів у льонарстві і коноплярстві, підготовці міжнародних проектів двох країн, спільних публікацій на основі результатів досліджень, проведення підвищення кваліфікації і наукового стажування спеціалістів, організації семінарів і інших проєктів з вирощування, збирання, первинної і поглибленої переробки луб'яних культур для випуску екологічно чистої, високоякісної продукції;

- у рамках створеного спільно з Дацинським відділенням Академії наук провінції Хейлунцзян (КНР) «Українсько-китайського дослідницького центру з луб'яних культур» щодо вивчення адаптивної здатності сортів конопель української селекції в умовах провінції Хейлунцзян, метою яких є просування наукових досліджень і трансфер технологій з луб'яних культур в КНР і в Україні;

- із Балтійською асоціацією луб'яних культур (Литва, Латвія) щодо створення нових сортів та організації підприємств з первинної та поглибленої їх переробки.

Слід зазначити, що сорти промислових конопель селекції Інституту луб'яних культур НААН впроваджуються в різних країнах світу, а саме:

- сорт ЮСО-31 внесено до Реєстрів сортів ЄС, Канади, Казахстану та інших країн і вже більше 30 років знаходиться у міжнародному товаровиробництві. У міжнародній методиці оцінки нових сортів на стабільність і однорідність (Женева, 2012) він слугує еталоном за шістьма ознаками;

- сорт Гляна зареєстровано у Франції, Канаді, Казахстані, РФ, Уругваї, Польщі;

- сорт Глесія, що не має аналогів у світі за насінневою продуктивністю, пройшов реєстрацію в Італії.

Щорічно Інститутом луб'яних культур НААН приймаються зарубіжні делегації з КНР, Ізраїлю, Італії, Киргизстану, Литви, Сінгапуру та інших країн. На зустрічах обговорюються питання спільних робіт з селекції й насінництва, механізації збирання та технології переробки льону-довгунця і конопель.

У той же час, для подальшого підвищення результативності міжнародного науково-технічного та комерційного співробітництва головній науковій установі необхідно забезпечити:

- розширення випробування нових сортів льону-довгунця і конопель української селекції за кордоном і наступне занесення їх до реєстрів країн;

- реалізацію насіння нових сортів конопель і льону-довгунця виробничим структурам та надання методичних рекомендацій і консультацій з питань їх вирощування;

- розширення публікацій статей українських вчених за кордоном у наукових виданнях відповідного профілю;

- пропаганду досягнень української аграрної науки на сайтах профільних зарубіжних наукових установ та участь науковців у міжнародних наукових конференціях;

- виконання наукових проєктів за Рамковою програмою ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт».

THE ROLE OF THE COORDINATION AND METHODOLOGICAL COUNCIL IN PERFORMING THE TASKS OF PSR 20 "BAST CROPS"

Serhii Tkachenko, Yurii Mokher, Liudmyla Zhuplatova
INSTITUTE OF BAST CROPS NAAS

Olesia Morhun
NATIONAL ACADEMY OF AGRARIAN SCIENCES OF UKRAINE

The main ways of work of the coordination and methodical council on coordination of implementation of PSR 20 "Bast crops" are resulted: subjects of meetings, development of methodical materials, control over observance of methods, introduction of offers concerning definition of scientific and technical policy in the fields of flax- and hemp-growing, propagation of results of implementation of PSR, international cooperation.

Keywords: flax-growing, hemp-growing, breeding, plant protection, harvesting, processing.